

Klodens teologi

Systematiske refleksioner
midt i det 21. århundrede

Aflektor, ph.d. Christine S.-V. Pöder og adjunkt, ph.d. Elizabeth X. Li

Er klodens tilstand et anliggende for teologien? Et vigtigt aktualiserende perspektiv? Måske endda en fagligt påtrængende udfordring? Og hvordan kan den systematiske teologi arbejde med de problemstillinger og perspektiver, som dette tema lægger op til?

Disse spørgsmål satte forskere ved Afdeling for Systematisk Teologi sig i foråret 2024 for at undersøge gennem en række åbne foredrag på Det Teologiske Fakultet, der skal munde ud i en antologi med titlen *Klodens teologi – teologiens klode*. Vi vil i dette bidrag præsentere emnerne for de enkelte foredrag og pege på nogle iøjnefaldende sammenhænge på tværs af dem.

Spørgsmål til tiden

Kloden må siges at være ‘i vælten’, selv om det med vendingen mod *kloden* ikke er entydigt, hvad den betyder for teologien. ‘Økoteologi’ og ‘planetarisk teologi’ spænder over en stor variation af positioner og tilgange. Handler problemet med *kloden* om menneskets forhold til naturen eller menneskers forhold til hinanden, og hvad betyder menneskets forhold til Gud for dette problem?

En række metodiske spørgsmål byder sig til på tværs af disse tematiske variationer: Har teologien brug for *kloden* som tema, eller har *kloden* snarere brug for teologien – og til hvad? Er der behov for at udtænke nye teologiske paradigmer, at afmontere de ideologier, som altid lukrerer på kriser og konflikter, og at kaste nyt og uventet lys på visioner og blinde vinkler i diskurser om kloden?

Ganske vist kendte tænkere som Luther, Pascal, Kant, Kierkegaard, Martensen, Barth og Heidegger ikke til klimaforandringer, globalisering og de sociopolitiske kriser i det 21. århundrede. Men kan de alligevel hjælpe os med at forstå nutidige problemer? Og inspirere os til løsninger i kraft af deres teologiske og filosofiske perspektiver på menneskets forhold til sine medmennesker og sin omverden, til sig selv, til Gud, ansvar og handling, lidelse og synd, nåde og retfærdighed, befrielse og solidaritet?

Og hvordan kan mere nutidige post-strukturalistisk og postkoloniale inspirerede stemmer, fx *black theology*, kritisk afdække faldgruber og blindgyder i indarbejdede tanke- og handlestrukturer?

Stilhed og sandhed

Både nyere og ældre religionsfilosofiske positioner har udfoldet og diskuteret problemstillinger, som er relevante at bringe i samtale med nutidige udfordringer med klimaændringer, global ulighed og uretfærdighed samt menneskets forhold til naturen.

Iben Damgaard anvendte en religionsfilosofisk hermeneutik som horisont for en læsning af Svetlana Aleksijevitjs *Bøn for Tjernobyl*. I foredraget undersøgte hun forholdet mellem det lokale og det globale og mellem mennesker og natur ved atomkraftkatastrofen gennem analyse af værkets litterære præsentation af et korværk af vidnesbyrd. Dette blev efterfulgt af en refleksion over stilheden fra naturen og dyrene selv. Teksten understreger nemlig stilheden ved udeladelsen af dyrenes stemmer, som centraliseres i Aleksijevitjs genskrivning af Jesus' tempelrenselse: "I har gjort min faders hus til et slagtehus". En fortolkning af denne omskrivning kunne netop være, at bønnens forbundethed udvides til alle levende væsner.

Problemet med, at mennesket gør sig selv til målestok for hele verden, blev taget op i Carsten Pallesens multi-dialogiske diskussion af spørgsmålet: "Hvad er sandhed?". Navnlig når sandheden, der træder frem i det antropocæne landskab, synes at lede til hjemløshed, som det beskrives hos Pascal: "Sandhedens landskab er her ikke". Gennem et prisme af kunstnere, forfattere og filosoffer fra Nicolas Poussin, Kant og Caspar David Friedrich til Samuel Beckett, Bruno Latour, Shakespeare og Goethe overvejede han, hvad der sker, når menneskets

målestok – sig selv – er i krise. Når de teologiske isbjerge smelter, når mennesket ved for meget og tvivler for lidt, og når den kristne sandhed er blevet hjemløs.

Hjemløs i verden

Spørgsmålet om, hvad hjem og hjemløshed udgør på kloden, blev taget op i to foredrag. Mads Peter Karlsen tog afsæt i Heideggers senere arbejde med forholdet mellem sprog, beboelse og hjemstavn og særligt hans advarsel mod den hjemløshed, der kan opstå, hvis mennesket forholder sig til sproget som et instrument. Som diskussionspartner inddrog han Levinas og hans kritik af både Heidegger og en bredere filosofisk tendens til hjemves-metafysik, som stilledes over for en tænkning, der fastholder hjemløshed og eksil. Levinas fremstiller derved en etik, som radikalt nyfortolker 'sted', dvs. hvor vi forstås som værende i eksil her på jorden og finder mening gennem det menneskelige samfund.

I sit foredrag "At vende hjem til verden: Om tilbagevendelsens vanskeligheder og vidunder hos Kierkegaard" fremlagde Joakim Garff en topologisk læsning af Kierkegaards *Frygt og Bæven*. Gennem en undersøgelse af tilbagevendelsens vanskelighed i Kierkegaards forfatterskab, hvor den kristne skal forblive hjemløs i sin forskellighed fra verden, fremførtes en kritik af nutidige læsninger af Kierkegaard i sammenhæng med klimadiskussionen. Det skete navnlig ved en refleksion over udfordringerne ved at applicere Kierkegaard på spørgsmål og problemer, som han ikke selv udtalte sig om. Dog blev der peget på Kierkegaards mere opbyggelige naturskildringer som

tekster, der kan muliggøre forandring i vores tilgang til og vej igennem verden.

Global ulighed og uretfærdighed

Et andet bud på Kierkegaards samfundsmæssige relevans blev fremlagt af René Rosfort. I samtale med Thomas Pogge og Kresten Nordentoft argumenteredes der for, at Kierkegaard kan hjælpe med at forklare vores etiske blindhed over for den store globale ulighed. Kierkegaard peger på lidelsen som et afgørende eksistentielt fænomen, hvori vi opdager, hvem vi er, var og skal være. En global kærlighed uden lidelse er ikke mulig. Derfor er Kierkegaards etik en paradoksal etik, hvor livets meningsfulde godhed skal findes i anerkendelsen af lidelsens nødvendighed, en indsigt i dens globale ulighed og accept af menneskets gennemtrængende selvskhed.

Til at belyse problemet om global (u)retfærdighed trak Elizabeth Li på en anden dansk religionsfilosof og teolog, nemlig Hans Lassen Martensen, som hun sammenlignede med den politiske filosof Iris Marion Young. Begge definerer retfærdighed som frigørelse fra undertrykkelse og ulighed – og begge understreger selvudvikling, flerstemmighed, omfordeling af goder og nødvendigheden af strukturel ansvarstagen. Med “fast fashion” og tekstilarbejderes kår som case-study blev deres ligheder, men også store forskelle, fremlagt med henblik på, hvem der har ansvaret for den dybe uretfærdighed, der erfares på vores klode.

Ideologi- og utopikritik

Teologi i den dialektiske og efterdialektiske tradition rummer et ideologi- og utopikritik

pikritisk potentiale til at vise, når forsøg på løsninger forudsætter de samme grundlæggende problemer, som kriserne selv. Vestlig imperialismeligger for eksempel ikke alene til grund for klimakrisen, men også for de visioner, der forudsætter forestillingen om vesten som verdens frelser.

Christine Svinth-Værgø Pøder valgte i foredraget “Om kors, erkendelse og kenotisk solidaritet” migration som et prisme for talen om nutidens kriser (klima, krig og ulighed). Dette udgjorde indgangsvinklen til en problemstilling om binære konstruktioner mellem selvet og den anden eller – i et postkoloniale syn på migration og klima – “the West and the rest”. I dette perspektiv undersøgte hun Karl Barths refleksioner over “de nære og de fjerne” i KD III/4, som kort efter 2. verdenskrig lægger op til en flydende, ikke-binær forståelse af nationale identiteter og grænser.

Johanne Stubbe T. Kristensen diskuterede i foredraget “Klodens fremtid og den planetariske teologi” universalistiske utopier i nyere bud på planetarisk teologi. I lyset af bl.a. efterdialektisk teologi hos Wolfhart Pannenberg og sort befrielsesteologi hos James Noel fremstod disse forestillinger om en samlet menneskehed som blinde for deres egen iboende imperialistiske struktur. Dette blev anskueliggjort med en gengivelse af et gammelt tv-interview med bokseren Muhammed Ali, som rejste kritiske spørgsmål ved præmisserne for forestillinger om fred og samdrægtighed. I det lys drøftede foredraget, hvilke perspektiver for klodens fremtid der kunne tage højde for restitution i de menneskelige sammenhænge.

Menneske og natur

Med drøftelsen af, hvad økoteologi kan være, melder der sig også spørgsmål om, hvordan en nutidig teologisk ramme for økologisk tænkning kan se ud. Niels Henrik Gregersen skelnede i sit foredrag om “Økoteologien og de tre naturer” mellem forskellige faser i økoteologi og økologisk tænkning, idet han sammenlignede den tidlige økoteologi omkring 1970’erne og den aktuelle omfattende krisebevidsthed med særligt fokus på Ole Jensen og Sally McFague. Derefter reflekterede han over aspekter af forholdet mellem menneske og natur. Med inddragelse af Cecilie Rubows skelnen mellem variationer af kultur og natur, afstand, beherskelse og indfældethed pegede han på teologiske ressourcer for en økologisk typologi og for et økologisk gudsbillede.

Håb og skam i klimakrisen

Den økoteologiske diskurs foranlediger praktisk teologisk set spørgsmålet om kirkers rolle i relation til klimaforandringer og social polarisering. Hvilke udfordringer stiller det prædikenarbejdet og sjælesorgen overfor? Og skal folkekirken opfordre til klimahandling?

Marlene Ringgaard Lorensen undersøgte i sit foredrag “Profetiske prædikener: teologisk kritik og grotesk håb i mødet med klimakrisen” klimaet som homiletisk problem. Hun diskuterede prædikenens dilemma mellem at adressere en bestemt kontekst og undgå ikke bare at bekræfte det, der i konteksten siger sig selv. Udfordringer ved den politiske prædiken som genre anskueliggjorde hun med prædikener i Danmark under flygtningekrisen som eksempel og anvend-

te muligheder for håbefulde prædikener med henvisning til Charles Campbells homiletik og Mikhail Bakhtins teori om det groteske.

Mikkel Gabriel Christoffersen præsenterede med foredraget “Profetisk diakoni for kloden” et offentlighedsteologisk perspektiv på kirkens rolle i forhold til den grønne omstilling. Han tog afsæt i spørgsmålet om, hvordan profetisk diakoni med fokus på retfærdighed og ansvarlighed ville se ud i klimakrisen. Med inddragelse af Martin Luther Kings brug af moralsk skam i konfrontationen med hvide præster som case overvejede han aspekter af fænomenet skam i relation til selv, ideal og realitet. Det gælder især, hvorvidt skam kan spille en rolle i et nutidigt samfund og i forhold til klimaet, og hvilke muligheder og faldgruber dette medfører for kirken.

En bog er på vej

Foredragsrækken trak fuldt hus med deltagere udefra, studerende og kolleger. Den store tilslutning til foredragene var glædelig og tankevækkende. Diskussionen var livlig og bar præg af, at udfordringer knyttet til *kloden* presser sig på i disse år. Dette fokus rejser nye spørgsmål, som giver anledning til at aktualisere og gentænke de klassiske teologiske og filosofiske problemstillinger, som vi forskere på Systematisk Teologi beskæftiger os med.

Forårets foredrag bliver nu samlet i en antologi, og vi ser med denne udgivelse frem til at bidrage til den fortsatte diskussion om *kloden*. Bogen forventes at udkomme i løbet af 2025.